

UDK 371.3::811.163.43(049.3)

Primljeno: 13. 10. 2023.

Stručni rad
Professional paper

Refik Bulić

VRIJEDAN DOPRINOS IZUČAVANJU BOSANSKOG JEZIKA U NASTAVNOJ PRAKSI

(Ismail Palić, Mirela Omerović, *Bosanski jezik i komunikacija u nastavnoj praksi*, Sarajevo Publishing, Sarajevo, 2023)

Knjiga *Bosanski jezik i komunikacija u nastavnoj praksi* ima uvodni dio i jedanaest poglavlja: 1. Jezik, govor, mišljenje; 2. Komunikacija, lingvistika i kompetencije govornika; 3. Jezičke djelatnosti i govorno-jezički razvoj; 4. Usmena i pismena komunikacija; 5. Sociolingvistička dimenzija jezika: jezički varijeteti, jezičke norme i standardni jezik; 6. Standardni bosanski jezik u povijesnoj i savremenoj perspektivi; 7. Bosanski jezik kao nastavni predmet u višejezičkom okruženju; 8. Pragmatika i govorni činovi: ka unapređenju pragmatičke kompetencije kroz nastavu bosanskoga jezika; 9. Jezičke vježbe i nastava jezičkog izražavanja; 10. Nastavničke vještine i poučavanje jezika; 11. Neverbalna komunikacija u nastavi.

Nakon navedenih poglavlja daju se zaključci i navodi obimna literatura. Knjiga ima registar imena i pojmova te bilješke o autorima.

Ova je knjiga nastala nakon rada na projektu „Jezičko izražavanje i razvoj komunikacijske kompetencije“ iz 2021. godine, čiji je nosilac bio Pedagoški fakultet Univerziteta u Sarajevu.

U *Uvodnoj riječi* na početku knjige navodi se značaj proučavanja maternjeg jezika kao temelja izučavanja svih obrazovnih sadržaja tokom osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja u odgojno-obrazovnom sistemu bilo koje društvene i jezičke zajednice. Taj se značaj dovodi u vezu s razvojem jezičkih, socijalnih i drugih kompetencija učenika istaknutih u *Evropskom referentnom okviru o ključnim*

kompetencijama za cjeloživotno učenje, prvenstveno kompetencijom pismenosti ili komuniciranja na maternjem, a zatim i drugim važnim kompetencijama kao što su jezičko komuniciranje na stranom jeziku, matematička, digitalna, lična i socijalna kompetencija, kompetencija učenja, građanska kompetencija, kompetencija poduzetništva te kompetencija kulturne svijesti i izražavanja. Naglašeno je kako kompetencija pismenosti predstavlja sposobnost „učinkovitog komuniciranja i povezivanja s drugim ljudima na primjeren i kreativan način“ te da „razvoj pismenosti čini osnovu za dalje učenje i jezičku interakciju“ (str.9).

S obzirom na to da je „kompetencija pismenosti ili sposobnost uspješne komunikacije na maternjem jeziku“ (str. 9) osnova za djelovanje pojedinaca u društvu, jasno je da ta kompetencija zaslužuje posebnu pažnju svih onih koji su dio odgojno-obrazovnog procesa, uključujući učenike i njihove nastavnike, kreatore obrazovne politike te visokoškolske ustanove koje se bave školovanjem nastavnika.

Posebnu važnost u cijelom procesu formiranja učeničkih kompetencija, uključujući i pismenost kao jedan od njenih najvažnijih segmenata, imaju visokoškolske ustanove za obrazovanje nastavnika jer su nastavnici ti subjekti u odgojno-obrazovnom procesu koji su nosioci svih aktivnosti u vezi s usvajanjem odgojno-obrazovnih zadataka svake škole, pa i pismenosti kao jednog od najvažnijih segmenata u tome.

Na početku svakoga poglavlja knjige autori polaze od teorijskog tumačenja lingvističkih termina koji su upotrijebljeni kao polazište, a potom razrađuju njihovu ulogu u procesu nastavne prakse, sagledavajući pri tome i uloge nastavnika i učenika u kompleksnome odgojno-obrazovnom procesu. Uz ovo je važno napomenuti da se svi sadržaji ove knjige na teorijskom nivou zasnivaju na savremenim lingvističkim shvatanjima koja se potom ugrađuju u njihovu konkretnu primjenu u nastavnoj praksi.

Posebna se pažnja u knjizi posvećuje usmenoj i pismenoj komunikaciji kao produktivnim jezičkim djelatnostima u nastavnoj praksi, naročito u kulturi izražavanja, za koju treba osposobiti učenike, ali je još više nego do sada treba približiti i nastavnicama da u procesu nastavne prakse mogu taj važan zadatak odgojno-obrazovnog procesa postizati na najbolji mogući način.

U prvom poglavlju knjige s naslovom „Jezik, govor i mišljenje“ autori tumače termine iz naslova, polazeći od uobičajene definicije jezika da je on „sistem znakova koji ljudima služi za sporazumijevanje i među čijim se jedinicama uspostavlja mreža relevantnih odnosa koji takav sistem čine organiziranom strukturom“ (str. 15). Govor definiraju kao „konkretnu realizaciju jezičkog sistema“ koji „utjelovljuje jezik kao apstraktnu društvenu tvorevinu i pretače ga u individualni produkt svakog pojedinca

u konkretnoj upotrebi“ (str. 15). Nakon toga se daju pojašnjenja razlikovanja između jezika i govora, a potom uspostavljaju relacije između jezika, govora i mišljenja, pri čemu se naglašavaju različita tumačenja tih relacija – od izjednačavanja govora i mišljenja, njihovog neovisnog odnosa do zaključka da je proučavanje ljudske komunikacije „neodvojivo od proučavanja mišljenja te da se prijelaz misaone u jezičku aktivnost odvija putem tzv. unutarnjega govora“ (str.15). U vezi s mišljenjem autori citiraju Dunju Pavličević-Franić:

„Čovjek misli da bi spoznao i uspostavio veze i odnose u objektivnoj stvarnosti i izvan nje. Riječ je o intelektualnoj aktivnosti, odnosno nizu kognitivnih operacija (analiza, sinteza, komparacija, apstrahiranje, generalizacija) koje zajedničkim imenom nazivamo mišljenje, a kojima prethodi osjetilna spoznaja (percepcija). Rezultat mišljenja jest misaona spoznaja (shvaćanje, razumijevanje, pimanje), koje polazi od percepcije, ali nadilazi njene okvire i omogućava da shvatimo i ono što nismo neposredno percipirali.“ (str. 15.)

U analizi veza odnosa između jezika, govora i mišljenja svi su zaključci nastali na osnovu relevantne lingvističke literature i literature iz drugih naučnih disciplina koje se bave izučavanjem odnosa jezika, govora i mišljenja od Sassaurea do kasnijih i savremenih gledanja na značenje navedenih lingvističkih termina i njihovu međosobnu povezanost (Piaget, Chomsky, Vygotski, Wood, Lakoff, Johnson, Skinner, Tomasello, Stančić, Ljubešić, Pavličević-Franić, Minović, Peti-Stanić, Alader Slovaček, Erdeljac). Kao zaključak prethodne analize u ovome poglavlju može poslužiti ovaj citat, kojim autori uspostavljaju vezu između jezika, govora i mišljenja te jezičke komunikacije, koja je u naslovu knjige:

„Jezička komunikacija i razvoj cjelovite čovjekove ličnosti nisu mogući bez međusobnog prožimanja jezika, govora i mišljenja zato što čovjek govori misleći, a misli govoreći i pišući, što je svakako temelj za realizaciju procesa učenja kao temeljne aktivnosti u odgojno-obrazovnoj praksi koji vodi ka spoznaji. Usvajanje i učenje jezika od iznimne su važnosti za proces spoznaje, uspješnu komunikaciju i socijalizaciju čovjeka u okruženju i široj društvenoj zajednici, te se taj proces, pored lingvističkih, bitno određuje i psihokognitivnim i sociokulturološkim faktorima u procesu čovjekova razvoja.“ (str. 20)

Drugo poglavlje knjige „Komunikacija, lingvistika i jezička kompetencija govornika“ počinje opisom i tumačenjem različitih aspekata termina komunikacija, koja se s obzirom na vrstu koda može podijeliti na verbalnu (jezičku) i neverbalnu (nejezičku), pri čemu se verbalna komunikacija određuje kao „najprodorniji oblik komunikacije u ljudskom društvu“ (str. 22), koji se može ostvarivati usmenim i

pismenim govorom. Pozivajući se na relevantnu literaturu, neverbalnu komunikaciju autori dijele na paralingvističku i ekstralingvističku, pri čemu za paralingvističku komunikaciju kažu da „se zasniva na neverbalnim pratećim elementima govora kao što su: intonacija, prozodija, brzina i intenzitet govora i sl., dok se ekstralingvistička komunikacija temelji na neverbalnim izvanjezičkim sredstvima: pokretima i položaju tijela, kretanju u prostoru, tzv. teritorijalnom ponašanju, facijalnoj ekspresiji itd.“ (str. 22). Nakon toga autori tumače pojedine vrste komunikacije i njezino ostvarivanje, definirajući pri tome termine karakteristične za komunikacijski proces kao što su neverbalni sistemi znakova (akustički, vizualni, kinetički (kinezički), taktilni (haptički), proksemički, olfaktivni, gustativni), temporalna komunikacija, komunikacija artefaktima, indirektnost, jednosmjerna komunikacija, dvosmjerna komunikacija, komunikacijski kanal, poruka, kod, buka u kanalu, sociolingvistička kompetencija, jezička djelatnost, komunikacijska sposobnost, komunikacijska kompetencija itd. Tumačenje termina smatramo značajnom odlikom ovoga poglavlja, ali i cijele knjige, s obzirom na to da su nastavnici ciljna grupa kojoj se knjiga upućuje te da je njihova općelingvistička naobrazba često nedovoljna za posao kojim se bave jer su programi njihova obrazovanja u tom pogledu različiti s obzirom na to da se školuju na različitim fakultetima (filozofskim i pedagoškim) i na različitim usmjerenjima (za razrednu i predmetnu nastavu, za osnovne i srednje škole) te da na pojedinim studijskim odsjecima te vrste uopće nema (opće) lingvistike, već se sadržaji te prirode nalaze u sklopu programa za različite predmete ili ih, možda, i nema. No to je poseban problem koji će se teško uskladiti s potrebama nastave jer se na fakultetima programi i predmeti često „kroje“ prema potrebama nastavničke norme pojedinih odsjeka pa se desi da na pojedinim studijskim odsjecima za razrednu nastavu zbog mnoštva drugih predmeta ne bude mjesta za lingvistiku, ali ima i drugih, objektivnih poteškoća u vezi s usklađivanjem nastavnih programa na odsjecima za obrazovanje nastavnika. Ovdje se komunikacija povezuje s pragmatikom, što su samo neophodne napomene u vezi s tim jer je osmo poglavlje knjige posvećeno pragmatici i govornim činovima.

U vezi s odnosom komunikacije i lingvistike autori navode „da se komunikacija odnosi na proces sporazumijevanja općenito bez obzira na znakovni sistem kojim se odvija, dok se lingvistika kao naučna disciplina primarno bavi pitanjima komunikacije putem jezika kao sistema znakova i govora kao njegove konkretne realizacije“ (str. 29).

Ovo je poglavlje vrlo značajno zbog toga što pruža teorijski uvid u značenje različitih termina koji spadaju u komunikaciju, lingvistiku i jezičku kompetenciju

govornika te istovremeno pruža uvid u njihovu povezanost s jezičkom praksom, u čemu posebnu ulogu imaju pragmatički aspekti jezičke komunikacije.

U trećem poglavlju knjige autori se bave teorijskim i praktičnim postavkama jezičke djelatnosti i govorno-jezičkog razvoja, što su sadržaji značajni za realiziranje svih nastavnih oblasti koje su zastupljene u nastavnim programima i za osnovnu i za srednju školu: jezik i jezičko izražavanje, književnost i medijska kultura. Poznato je da je jezička djelatnost ili jezička praksa sve ono što ljudi mogu stvoriti jezikom i ona obuhvata i jezik i govor jer su jezik i govor konkretizacija jezičke djelatnosti. Ovdje se, naravno, pod pojmom govor podrazumijeva i ostvarivanje jezika pisanjem, što bi se moglo nazvati i pismeni govor. Autori navode da u jezičku djelatnost spadaju slušanje, govorenje, čitanje i pisanje, a slušanje podrazumijeva i razumijevanje onoga što se sluša. Ovo poglavlje u knjizi sadrži mnoštvo značajnih podataka o razvoju govora kod djece i kognitivnom razvoju uopće tako da predstavlja dragocjene informacije za nastavnike koji rade u predškolskom i ranom osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju. Sve se informacije daju kroz tumačenje razvoja jezičke djelatnosti – slušanja, razumijevanja, govorenja, čitanja i pisanja, što je u objašnjavanju na osnovu relevantne literature iz te oblasti povezano s važnim teorijskim postavkama, ali i s nastavnom praksom na različitim nivoima odgoja i obrazovanja. Ovo je poglavlje vrlo značajno i može biti od pomoći u razumijevanju postupaka u nastavnoj praksi, posebno za nastavnike koji su iz različitih razloga u toku školovanja ostali uskraćeni za obrazovanje iz navedene oblasti.

Usmena i pismena komunikacija osnovi su nastavne prakse na svim nivoima obrazovanja pa je jedno poglavlje knjige posvećeno tome, prvenstveno tumačenju njihovih karakteristika i međusobnih razlika. Posebno je značajno što se uz tumačenje govorenja tumače i auditivne karakteristike kao što su intonacija, intenzitet, tempo, pauza, boja glasa, ali i vizualne karakteristike u toku govorenja, kao što su geste, mimika i kontekst u kome se govori.

Značajnu vrijednost ove knjige predstavlja tumačenje sociolingvističkih dimenzija jezika: jezičkih varijeteta, jezičke norme i standardnog jezika. Ovo ističemo zbog toga što su u javnom diskursu prisutna pogrešna shvatanja termina jezička norma i jezičko normiranje, pri čemu neki pojedinci iz različitih razloga, pa i interesa, svojim tumačenjima žele utjecati na javno mnijenje tako što o ovim terminima govore na način neprimjeren shvatanjima moderne lingvistike. Knjiga Mirele Omerović i Ismaila Palića rasvjetljava i tu opću zabludu, ističući da je „neposredni cilj (jezičkog) planiranja stvaranje standardnog jezika“ te da „nosioci jezičkog planiranja mogu biti akademske institucije, udruženja, vjerske zajednice pa i pojedinci“ (str. 86-87). U

ovome poglavlju tumače se važni lingvistički termini i njihova povezanost s komunikacijom u nastavnoj praksi (varijabilnost, standardni jezik, jezičke norme, jezičko planiranje, jezičke politike, kodifikacija, faze normiranja jezika, grafizacija, gramatizacija), tako da tumačenje termina nema samo svrhu upotpunjavanje općelingvističkih znanja o jeziku, već je ono povezano i s komunikacijom u nastavi kao jednom neizostavnom segmentu obrazovanja uopće, a ne samo obrazovanja u nastavi maternjeg jezika.

Posebno poglavlje knjige s naslovom „Standardni bosanski jezik u povijesnoj i savremenoj perspektivi“ posvećeno je tumačenju važnih činjenica iz prošlosti i sadašnjosti standardnoga bosanskog jezika, dakle jezičkog planiranja ili njegove standardizacije, od vremena stjecanja statusa standardnog jezika u devetnaestom stoljeću do savremenog stanja. Navodi se podatak da je bosanski standardni jezik prošao kroz pet historijskih tokova standardizacije: prvi (1866–1878), drugi (1878–1907), treći (1907–1970), četvrti (1970–1991) i peti od 1991. Za bolje razumijevanje ovoga poglavlja treba znati da *standardni bosanski jezik* i *književni bosanski jezik* ne znače isto te da ovakvo navođenje faza standardizacije bosanskog jezika nikako ne znači da *bosanski jezik* i *bosanski književni jezik* nisu postojali prije standardizacije jer se može govoriti i fazama razvoja govornoga bosanskog jezika i fazama razvoja književnoga bosanskog jezika.

Sedmo poglavlje knjige posvećeno je bosanskom jeziku kao nastavnom predmetu u višejezičkom okruženju i u njemu se autori bave pitanjima poučavanja i učenja standardnoga bosanskog jezika u okviru nastavnog predmeta u našim školama, posebno onim nacionalno mješovitim školama, kakvih je mnogo u Bosni i Hercegovini. Nakon tumačenja termina višejezičko okruženje, koji je u naslovu ovoga poglavlja, autori obrazlažu i opravdavaju četiri standardna srednjojužnoslavenska jezika (bosanski, hrvatski, srpski i crnogorski). U ovome dijelu knjige autori opisuju stanje u bosanskohercegovačkom školstvu u pogledu učenja maternjeg jezika, pri čemu uz opis trenutnoga stanja obrazlažu i zakonske okvire u kojima se odvija proces izučavanja maternjeg jezika, ukazujući na propuste, kršenja učeničkog prava i moguća rješenja problema. I autorima je, naravno, jasno da se tekstovima ove vrste neće promijeniti stanje izazvano različitim političkim stavovima i kršenjem učeničkih prava i sloboda, ali je to tema o kojoj se mora govoriti. Autori zaključuju „da problem o kojem je ovdje riječ – tj. pitanje organizacije nastave bosanskoga jezika (a to isto vrijedi i za hrvatski i srpski jezik) u višejezičkom okruženju – nigdje u Bosni i Hercegovini nije na zadovoljavajući način riješen“ (str. 127). U nastavku ovoga poglavlja autori obrazlažu „dinamički balansirani model“ ili „model 1-1-3-1“, što,

prema njihovu tumačenju, predstavlja jedan predmet – jedan nastavni kurikulum – tri udžbenika – jedna nastavna grupa. Autori dalje obrazlažu prijedlog toga modela, kao jednog od mogućih za razrješenje složenog pitanja izučavanja maternjih jezika u višejezičkim zajednicama u Bosni i Hercegovini.¹

Osmo poglavlje posvećeno je pragmatici i govornim činovima, a njegov je zadatak da pokaže da je pragmatička kompetencija vrlo značajna u nastavi maternjeg jezika. Samo opredjeljenje autora da govore o pragmatičkoj kompetenciji, odnosno o govornim činovima, značajno je, s obzirom na to da su takve teme rijetke u tekstovima i uputama za izvođenje nastave maternjeg jezika u osnovnim i srednjim školama. Značaj ovoga poglavlja i u tome je što se pragmatička kompetencija i njezino ostvarivanje tumače i na praktičnim primjerima, koji kao ilustracija mogu biti ideja i pomoć nastavnicima da sami pokušaju praviti praktične situacije u kojima bi učenici mogli na jednostavan način razumijevati razlike među govornim činovima, na svim nivoima obrazovanja, bez ikakvih teoretiziranja iz oblasti pragmatike. U okviru ovoga poglavlja govori se o izvinjenju, prigovoru, komplimentima, pozdravima, pozivima, zahtjevima, odbijanju i zahvalama – sve na primjerima i uputama na osnovu kojih se mogu razumijevati načini iskazivanja navedenih činova.

Gotovo cijela druga polovica knjige (poglavlje 9, str. 165–320) posvećena je jezičkim vježbama i nastavi jezičkog izražavanja. Autori u ovom dijelu knjige rasvjetljavaju čitaocima teorijske osnove nastave jezičkog izražavanja i pri tome sve upotpunjuju adekvatnim primjerima, uključujući i praktične vježbe, čijom se primjenom, kako kažu autori, „stvaraju potrebni uvjeti za kvalitetan razvoj komunikacijske kompetencije učenika, razvoj izražajnih komunikacijskih kompetencijskih sposobnosti svih vrsta, uspješno usmeno i pismeno sporazumijevanje i snalaženje u svakodnevnim situacijama te uspješno institucionalno proučavanje bosanskog jezika“ (str.165). Pri tome je fokus na osnovnoškolskoj nastavi jer je ona u razdoblju „kada se kod učenika dešavaju različite promjene u kognitivnom razvoju djeteta, koje su praćene specifičnim govorno-jezičkim razvojem, koji se približava zreloj jezičkoj upotrebi“ (str. 165). Jezičke su vježbe podijeljene na gramatičke, leksičke, pravogovorne (ortoepske) i stilsko-kompozicijske. Svaka od ovih vrsta vježbi nudi teorijske upute i praktične primjere, koji se kao takvi mogu koristiti u nastavi, ali, također, biti inspirativni modeli nastavnicima da sami kreiraju vježbe za svoje učenike, imajući u vidu i njihove individualne sposobnosti i dostignute

---

1 Navedeni je model prof. Ismail Palić predstavio i na Naučnom savjetovanju *Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnosti naroda Bosne i Hercegovine u obrazovnom sistemu u Bosni i Hercegovini*, održanom u Sarajevu 6. aprila 2019. godine.

kompetencije. Ovaj dio knjige najbliži je nastavnoj praksi i nudi obilje različitih oblika vježbi za jednostavnije usvajanje potrebnih učeničkih kompetencija, bez njihova opterećivanja pamćenjem teorijskih postavki o pojedinim jezičkim nivoima, odnosno učenja definicija napamet. Ovim dijelom knjige obuhvaćene su sve vrste vježbi koje su sastavni dio nastavnih programa na svim nivoima nastave kulture izražavanja, što se do sada nije moglo pronaći na jednom mjestu. U vježbama se na jednostavan, kreativan i u nastavnoj praksi lahko primjenljiv način nude praktične ideje za realizaciju nastavnih sadržaja, koje učenicima neće djelovati kao neka obaveza, kao nešto na šta ih neko tjera, već kao rješavanje praktičnih zadataka koji su bliski njihovom uzrastu i stvarnom životnom okruženju.

U desetom poglavlju knjige koje ima naslov „Nastavničke vještine i poučavanje jezika“ govori se o poučavanju jezika, kreiranju nastavnog procesa, o tome šta uključuju nastavničke vještine, šta predstavlja kvalitet nastavnika, značaju lingvodidaktičkih podložaka, korišćenju didaktičke igre, ciljevima kreativne nastave, komunikacijsko-funkcionalnom pristupu proučavanju maternjeg jezika te nizu drugih pojava svojstvenih poučavanju maternjeg jezika i postizanju željenih ciljeva u tome procesu.

Dobro je što se u knjizi govori i o neverbalnoj komunikaciji u nastavi (11. poglavlje), s obzirom na to da je i ona prisutna u nastavnoj praksi, jer su verbalne i neverbalne poruke često u interakciji.

Nakon iscrpne i svestrane analize o poučavanju bosanskog jezika i komunikacije u nastavnoj praksi dolazi Zaključak (str. 341–346), u kome se daju najbitnije napomene značajne za ovu temu, a koje mogu pomoći unapređenju nastave maternjeg jezika.

O naporu uloženom u nastanak ove knjige svjedoče brojne bibliografske jedinice navedene u literaturi i izvorima. Značajno je što knjiga ima registre koji omogućuju lakše pretraživanje termina i imena. Knjiga nastala s ciljem da se nastavnicima omogući bolji uvid u značaj komunikacije u nastavnoj praksi, da im se približe teme koje su dio nastavnih programa u osnovnoškolskoj i srednjoškolskoj nastavi te da im se ukaže na moguće načine realiziranja takvih tema i lakše usvajanje ne samo jezičkih već i drugih kompetencija koje su cilj odgojno-obrazovnog sistema u našoj zajednici. Knjiga ima naziv *Bosanski jezik i komunikacija u nastavnoj praksi*, ali to ne znači da se najveći dio njezinih sadržaja ne može primijeniti i u obrazovnim sistemima u kojima se nastava odvija na hrvatskom ili na srpskom jeziku. Stoga mislim da će ova knjiga kao uputa za jednostavnije i sigurnije postizanje nastavnih ciljeva u vezi s usvajanjem kompetencije pismenosti, ali i drugih važnih kompetencija učenika, moći poslužiti svim nastavnicima, koji bi ideje knjige prilagođavali potrebama svojih učenika.

Posebnu praktičnu vrijednost knjige ima poglavlje posvećeno jezičkim vježbama i nastavi jezičkog izražavanja, u kojemu su nastavnicima ponuđene brojne gramatičke, leksičke, pravogovorne, pravopisne i stilsko-kompozicijske vježbe.

Autori knjige su izvrsni univerzitetski nastavnici koji su dio procesa obrazovanja nastavnika za osnovnoškolsku i srednjoškolsku nastavu u našoj zemlji te su dobro upoznati s funkcioniranjem odgojno-obrazovnog procesa u bosanskohercegovačkim školama, također i s problemima u funkcioniranju škola kao i s načinima prevazilaženja dosadašnjih nedostataka u tome procesu. S obzirom na to da smatramo da je ova knjiga veoma značajna za unapređivanje odgojno-obrazovnog procesa u bosanskohercegovačkim školama, rado je preporučujemo nastavnicima i studentima nastavničkih fakulteta.

Pojavu ove izuzetno značajne knjige željeli bismo iskoristiti i za promoviranje jedne ideje. Naime, nekad je u Zavodu za izdavanje udžbenika u Sarajevu postojala edicija s nazivom *Nastavna biblioteka*. U njoj su se izdavale knjige za nastavnike, koje su im omogućavale lakši rad u nastavnoj praksi. Iniciramo da neko od izdavača, možda i izdavač ove knjige, ponovo pokrene takvu biblioteku i pokaže se kao društveno-odgovorna izdavačka kuća koja će nastavnicima osigurati bolju pomoć u važnom, mnogo kritiziranom i teškom odgojno-obrazovnom procesu. Knjiga o kojoj ovdje govorimo mogla bi biti prva u takvoj ediciji. Postojanje takve edicije pomoglo bi nastavnicima da svoje časove kreiraju prema takvoj literaturi, a ne prema udžbenicima jer su užbenici namijenjeni učenicima, a ne nastavnicima.

Na kraju, još jednom čestitamo autorima na izvrsnoj knjizi i iskazujemo svoje uvjerenje da će ona naći svoje mjesto među nastavnicima i omogućiti unapređenje komunikacijskih kompetencija u nastavnoj praksi.

Adresa autora

Author's address

Refik Bulić

univerzitetski profesor u penziji, Tuzla

refikblc@yahoo.com

